

ДО ПИТАННЯ ПРО ФЕНОМЕН ВЛАДИ

Явище влади завжди цікавило людей. Це пояснюється, насамперед, тим місцем та роллю, які вона займала в житті людини і суспільства. Пересічні громадяни сприймають владу нерідко такою, яка протягом усієї історії є силою, що здатна упорядкувати людську життєдіяльність. Звідси – найрізноманітніші форми вияву ставлення до влади: від благоговіння до презирства, від захоплення владою до її знищення тощо. Очевидно, це пояснюється тим, що влада дійсно має таку потенцію, яка викликає до себе множину відгуків.

Можна стверджувати, що деяке концентроване усвідомлення влади у масовій психології є певним відбитком того, як до цього феномену ставилася наука. Остання, в свою чергу, багато в чому залежала і залежить сьогодні від загальної політичної та морально-психологічної атмосфери в суспільстві. Як резонно зазначає В.Муляр, один із сучасних українських дослідників явища влади, широкі та достатньо глибокі наукові дослідження влади перебувають у прямій залежності від характеру політичного режиму, рівня інтелектуальної свободи того суспільства, де вони проводяться. Разом з тим, нерідко і сама влада не зацікавлена в серйозних теоретичних пошуках власної природи. Покажемо у цьому плані є той факт, що за всю історію людської цивілізації мало хто з відомих політиків (чи диктатор чи демократичний лідер) залишив після себе якісь ґрунтовні науці, де і виклав своє розуміння природи влади, умов її функціонування, способів і знарядь здобування, утримання та використання.

Думається, пояснення цьому досить суперечливому факту є одночасно і простим, і складним. Влада за своєю природою дійсно не завжди бажає, щоб її розглядали у мікроскоп. Адже вона сама – це не щось міфічне, яке непідвладне людському розуму, ні. Влада завжди обтяжена людиною, конкретними людськими потребами та інтересами. Владою наділені живі люди, які у своїй практичній життєдіяльності керуються власним розумом та емоціями, рівнем і характером освіти, вихованням та багато чим іншим. Зрозуміло, що далеко не всі носії владних повноважень є натурами демократичними, відкритими для соціального середовища тощо. Це зумовлює об'єктивну та суб'єктивну підставу певної закритості влади, такого її функціонування, яке, врешті, зумовлює саму владу як явище непідвладне людському оку і розуму.

Разом з тим, влада є надзвичайно складним феноменом. Ця її складність, багатовимірність, мозаїчність, не прогнозованість розгортання зумовлена самими людськими відносинами. Адже життя як окремої людини, так і людського соціуму в цілому само по собі є складним процесом. А в силу того, що явище влади практично завжди займає провідне місце в цьому різнобарв'ї, то і сама влада несе на собі відбиток останнього.

Сказане вище дозволяє розуміти той факт, що хоча влада як явище завжди цікавила людей, до сьогодні вона залишається однією з проблем гуманітарного знання. Причому такою, яка ще чекає свого наукового обґрунтування. Навіть незважаючи на те, що цьому явищу в останні десятиліття присвячена досить обширна дослідницька література.

При будь-яких наукових розвідках влади першим виміром, як здається, є питання про сутність влади та її природу. Парадоксально, але з цих двох площин відповідь стосовно другого є легшою і достовірнішою: влада за своєю природою завжди є причинно-наслідковим зв'язком. Ця її каузальність (від лат. *causa* – причина) зумовлена лише одним: влада як людський феномен завжди існує в системі людських відносин. Поза людською діяльністю її немає, як немає нічого, що можна кваліфікувати людським проявом. Звідси простий висновок – за своєю природою феномен влади характеризується людиномірністю. Природа влади – це завжди відображення природи людини з усіма найважливішими її властивостями: природністю, тілесністю, соціальністю, діяльністю тощо. Атмосфера реалізації влади – це завжди відображення атмосфери людських відносин з усіма найважливішими властивостями цих відносин, зумовленістю останніх людським потребами, інтересами, цілями, ідеалами, одне слово – людськими мотивами. Непередбачуваність, жорсткість боротьби за владу, її притягуючі сила, своєрідний абсолютний магнетизм – це завжди відображення такого самого характеру людських відносин, де проявляються як найкращі, по-справжньому людські та гуманні сили учасників суспільного життя, так і найгірші. З цих позицій очевидно, що природа влади не може бути кваліфікована як погана або добра. Вона – завжди дзеркало людської природи.

Зі сказаного випливає проста істина: які люди, така і влада, який народ, така і політика, уряд, державна влада в цілому. Разом з тим, так прямо ставити питання – значить при її аналізі повністю зосередитися на людському факторі як джерелі влади. Насправді відносини людини і влади набагато складніші. Хоча людська влада як явище має людиномірний характер, вона в процесі свого функціонування отримує певний відносно незалежний статус. Так само як людські відносини в якості породження спільної діяльності людей з часом перетворюється в об'єктивну стосовно людей силу, так само влада як уособлення людських відносин, рано чи пізно здійснює своєрідний процес відокремлення від самих своїх носіїв. Тоді вона отримує онтологічний статус, який суттєвим чином коригує людську діяльність як у контексті її суспільності, так і окремішності. І в цьому сенсі можна стверджувати: яка влада, такі і люди, яка влада,

такий і суспільні порядок, політична система, державна модель. З іншого боку, яка влада, такі й людські відносини.

Отже лише окресливши каузальну (причинну) природу влади, можна робити спроби визначити її сутність. В цьому сенсі ми зачепимо лише деякі підходи, зважаючи на те, що в короткій статті все охопити не можна. Досить дотично до того, що сказано вище, можемо вважати позицію російського дослідника В.Халіпова, який вважає, що найбільш актуальною в сучасній політичній філософії є парадигма про суспільну угоду, на основі якої відбувається творення влади через узгодження інтересів. В західній науці цей принцип отримав назву "win-win": творення влади із задоволенням суб'єктивних потреб обох сторін. Зазначена властивість влади розглядається не лише в межах кратологічного знання, але й з погляду філософії політики. В цьому сенсі влада як об'єкт нікому не належить, є зобов'язальним фактором для індивідів. А тому розглядається як загальне і безсуб'єктивне. Тобто, влада виникає в соціальному середовищі, є саморегулюючим механізмом і здійснює вплив на індивідів.

Інший, суб'єктний підхід до розуміння сутності влади демонструє С.Каверін. Він зазначає, що потреба влади є обов'язковою і необхідною властивістю кожної людини без винятку. Якщо людина фатально не може обійтися без матеріальних засобів життєзабезпечення, без орієнтиру в певному середовищі та свободи дій, без механізму соціального порівняння, без примірювання варіантів поведінки через програвання ролей і, нарешті, без думок про результати цих примірянь і їх наслідків для життєвого шляху, то і потреба влади як інтенція цих необхідних тенденцій повинна бути визнана всезагальною. Погодитися з відсутністю потреби влади у будь-якої людини означатиме не що інше, як визнати у неї відсутність однієї чи декількох базових потреб, що неможливо, тому, що це виводить подібного індивіда за межі родового поняття людини. Проблема такого розуміння влади полягає в тому, що трактування її через інтенцію (лат. Intentio – наміри, стремління) вимагає виключити з поняття влади все те, що являється деперсоналізованим і зосередитися лише на суб'єктному підході.

Цікавою є позиція В.Рікера, який зміг обґрунтувати своєрідний місток між відношенням влади до суб'єкта і об'єкта. В.Рікер виділив два основні типи концептуалізації влади. Дані типи ним об'єднані та синтезовані так, що й формують поняття влади. Перший тип характеризується формулою "Влада орієнтована на інших" ("влада над" і "влада для"). В рамках даної концепції влада розглядається як можливість суб'єкта контролювати дії інших суб'єктів згідно з власними потребами. Поле дії влади, орієнтованої на інших, чітко демаркується на основі контролю суб'єкта над об'єктом. При цьому влада в даній концепції може розглядатися лише як предмет, механізм досягнення певних цілей суб'єкта через використання об'єкта (договірне чи примусове), а не як самоціль.

Другий тип виражається формулою "Влада над собою". "Владу над собою", за В.Рікером, можна також розглядати в структурі каузальних зв'язків. Так влада, трактується в можливості досягнення певного результату. "Влада над собою" – це концепт самодисципліни, самовиховання, тому предметом, суб'єктом і об'єктом влади може бути одночасно лише один індивід.